

For kød under eet er der god overensstemmelse mellem faktisk udvikling og »forecast«, men der er store forskelle, når man ser på flæsk på den ene side og andet kød på den anden. Forholdet må tilskrives, at der som helhed har været relativ mangel på kød bortset fra flæsk. For danske forhold med relativ stor eksport kendes sådanne tilstande meget vel. Snart er der relativ overflod af flæsk snart af andet kød, men det samlede forbrug er væsentlig mere stabilt.

Som man måtte vente prøver forfatteren at drage visse konklusioner af de foran omtalte resultater og kommer til følgende:

»We have now examined the main discrepancies and agreements for our forecast of consumption in 1949/50. The investigation shows that consumer habits, after release from the restraint of rationing, have *not* returned to the pre-war pattern, but have, on the whole, adjusted themselves to the prices and incomes prevailing since the war. The course of the demand reactions is in line with the demand structure as revealed by the analysis of the inter-war data. The changes in the demand structure that were produced by rationing have, with certain minor exceptions, proved to be of a temporary nature.«

Dette er sikkert rigtigt; men en ting som det havde været værd at fremhæve i denne forbindelse er, at den opgave man har stillet sig har været relativ let. Det hele er jo ikke så forbavsende, når man husker på, hvilke varer man beskæftiger sig med. Dette er ikke en underkendelse af den betydning, man kan tillægge resultatet, men blot en bemærkning om, at når man vælger visse varer, som synes at have ret simpelt forbrugsbillede, er der intet mærkeligt i, at relativt forenklede forudsætninger ogsaa giver et ganske fornuftigt resultat, når man »forecaster«.

Sluttelig skal det betones, at hvis forudsætningerne for »forecast« ikke er simple, kan det formentlig heller ikke forbavse, at de resultater man kommer til afviger endda ret betydeligt fra de faktiske.

Således fremgår det af en meget læseværdig artikel »National Budgets in Western Europe«¹⁾, at de »forecast« af de forskellige relevante størrelser i nationalbudgettet, der er foretaget i England, Holland og de skandinaviske lande, gennemgående afviger mindre fra det foregående års faktiske tal end de senere konstaterede tal.

Kjeld Bjerke

Per Bredsdorff

ENGLANDS ØKONOMI I MELLEMKRIGSTIDEN — LØNUDVIKLINGEN

1. De officielle, engelske nationalregnskabstal går tilbage til 1938. For årene forud for dette år er der fra forskellig side foretaget en række opgørelser af nationalindkomsten og dens enkelte bestanddele. Der er imidlertid ikke gjort noget forsøg på at indordne sådanne opgørelser i et samlet nationalregnskab efter samme linjer og med samme definitioner som dem, der kendes fra de officielle White Papers for årene 1938 og fremefter.

Denne mangel er man nu ved at råde bod på gennem et gigantisk anlagt forskningsarbejde, der redigeres af *Richard Stone* og udgives af »The National Institute of Economic and Social Research in London« og »The Department of Applied Economics in Cambridge«. Med dette arbejde tilstræber man at opføre

¹⁾ Economic Bulletin for Europe, First Quarter, 1953.

For kød under eet er der god overensstemmelse mellem faktisk udvikling og »forecast«, men der er store forskelle, når man ser på flæsk på den ene side og andet kød på den anden. Forholdet må tilskrives, at der som helhed har været relativ mangel på kød bortset fra flæsk. For danske forhold med relativ stor eksport kendes sådanne tilstande meget vel. Snart er der relativ overflod af flæsk snart af andet kød, men det samlede forbrug er væsentlig mere stabilt.

Som man måtte vente prøver forfatteren at drage visse konklusioner af de foran omtalte resultater og kommer til følgende:

»We have now examined the main discrepancies and agreements for our forecast of consumption in 1949/50. The investigation shows that consumer habits, after release from the restraint of rationing, have *not* returned to the pre-war pattern, but have, on the whole, adjusted themselves to the prices and incomes prevailing since the war. The course of the demand reactions is in line with the demand structure as revealed by the analysis of the inter-war data. The changes in the demand structure that were produced by rationing have, with certain minor exceptions, proved to be of a temporary nature.«

Dette er sikkert rigtigt; men en ting som det havde været værd at fremhæve i denne forbindelse er, at den opgave man har stillet sig har været relativ let. Det hele er jo ikke så forbavsende, når man husker på, hvilke varer man beskæftiger sig med. Dette er ikke en underkendelse af den betydning, man kan tillægge resultatet, men blot en bemærkning om, at når man vælger visse varer, som synes at have ret simpelt forbrugsbillede, er der intet mærkeligt i, at relativt forenklede forudsætninger ogsaa giver et ganske fornuftigt resultat, når man »forecaster«.

Sluttelig skal det betones, at hvis forudsætningerne for »forecast« ikke er simple, kan det formentlig heller ikke forbavse, at de resultater man kommer til afviger endda ret betydeligt fra de faktiske.

Således fremgår det af en meget læseværdig artikel »National Budgets in Western Europe«¹⁾, at de »forecast« af de forskellige relevante størrelser i nationalbudgettet, der er foretaget i England, Holland og de skandinaviske lande, gennemgående afviger mindre fra det foregående års faktiske tal end de senere konstaterede tal.

Kjeld Bjerke

Per Bredsdorff

ENGLANDS ØKONOMI I MELLEMKRIGSTIDEN — LØNUDVIKLINGEN

1. De officielle, engelske nationalregnskabstal går tilbage til 1938. For årene forud for dette år er der fra forskellig side foretaget en række opgørelser af nationalindkomsten og dens enkelte bestanddele. Der er imidlertid ikke gjort noget forsøg på at indordne sådanne opgørelser i et samlet nationalregnskab efter samme linjer og med samme definitioner som dem, der kendes fra de officielle White Papers for årene 1938 og fremefter.

Denne mangel er man nu ved at råde bod på gennem et gigantisk anlagt forskningsarbejde, der redigeres af *Richard Stone* og udgives af »The National Institute of Economic and Social Research in London« og »The Department of Applied Economics in Cambridge«. Med dette arbejde tilstræber man at opføre

¹⁾ Economic Bulletin for Europe, First Quarter, 1953.

alle hovedbestanddelene i Englands nationalindkomst efter sådanne principper, at de beregnede tal dels lader sig sammenligne indbyrdes og dels er sammenlignelige med de officielle tal for årene efter 1938.

Undersøgelsen bygger på de gængse, statiske definitioner af nationalindkomstens bestanddele, hvor *income shares* (d. v. s. wages, salaries, etc. + income from property and entrepreneurship and net dividends received from the rest of the world) = *net national product* (d. v. s. net products in productive enterprises, banks, insurance companies, etc. + payments to factors of production from final consumers + net income received from the rest of the world) = *net national expenditure* (d. v. s. domestic expenditure on goods and services + domestic net capital formation + net expenditure by the rest of the world ÷ insurance claims paid to enterprises ÷ allowances by enterprises for bad debts ÷ indirect taxes net of subsidies ÷ social security contributions to employers).

Da England overvejende bygger sine nationalindkomstberegninger på indkomststatistik (modsat Danmark og de øvrige skandinaviske lande, som baserer beregningerne på produktionsstatistik), er det naturligt, at man er startet med en række opgørelser over *income shares* og *national expenditure*. Det her omtalte værk om lønningerne¹⁾ er det først offentliggjorte, omend det er placeret som nr. 5 i serien. Af de 4 foranliggende, som alle er på trapperne, skal nr. 1 og 2 behandle »Consumers' Expenditure and Behaviour in the United Kingdom 1920—1938«²⁾, nr. 3 skal måle »Consumers' Expenditure« fra 1900 til 1919, mens nr. 4 vil opgøre »Income and Expenditure of Public Authorities in the United Kingdom 1920—1938«.

Beregninger over »income from property and entrepreneurship« indgår også i arbejdsprogrammet, men afventer en opgørelse af erhvervenes profitter i mellemkrigstiden, som er i gang på Oxford University Institute of Statistics. Når resultatet af disse beregninger engang foreligger, er nationalindkomsten belyst fra indkomstsiden (»income shares«). Suppleres opgørelserne over privat og offentligt forbrug dernæst med undersøgelser over »capital formation« og betalingsbalanceposter, som allerede er sat i gang, vil også den samlede indkomst-anvendelse (»national expenditure«) være belyst. Hertil ville man så gerne føje en selvstændig beregning af opsparingen, spec. den personlige del heraf. Men om det lader sig gøre, tør man endnu ikke sige.

2. Værdien af at foretage en så bredt anlagt, fuldstændig beregning af nationalindkomsten fra to sider (indkomstens tilblivelse og dens anvendelse) på ensartet basis er åbenbar. Forholdet er jo det, at historiske undersøgelser ofte vedrører en enkelt del af økonomien, hvorfor de tilvejebragte resultater sjældent lader sig sammenstille i et helhedssystem. Omfattende undersøgelser, opbygget på indbyrdes afstemte definitioner i et fælles system og udført af de samme forskere, tilsikrer, at man får det hele med og kun får det med der, hvor det iflg. definitionssættet hører hjemme. Forholdet er endvidere det, at der sandsynligvis stadig forestår en meget omfattende forskning i mellemkrigstidens økonomiske udvikling, før man når ind til kernen af de begivenheder, der satte sit særpræg på denne periode. Og blandt de nationale erfaringer er Englands vel dem, der frem for mange andre må underkastes et kvantitativt studium af den art, som bl. a. disse beregninger skulle muliggøre.

1) *Studies in the National Income and Expenditure of the United Kingdom: 5. Wages and Salaries in the United Kingdom 1920—1938. By Agatha L. Chapman assisted by Rose Knight.* — Cambridge University Press, 1953. 254 p. + XIV. pris: 55 sh.

2) Heraf foreligger nu også det 1. forfattet af R. Stone assisted by D. A. Rowe and others.

I sit forord til det foreliggende bind om lønudviklingen lægger *Stone* da også stor vægt på, at undersøgelsen ved at bygge på den gængse nationalregnskabsterminologi vil give resultater, der fremtræder som led i et helhedssystem. *Stone* tager endog det yderligere skridt at stille »an economic model of the British economy« i udsigt som slutresultat af undersøgelsen.

Meget af denne tiltro til en analyse inden for nationalregnskabets rammer må som sagt umiddelbart godtages som et fremskridt fra usystematisk, kvantitativ forskning på delområder. Hvilket imidlertid ikke hindrer, at en model opstillet som arbejdets slutmål kan indbyde til et par antegninger — navnlig hvis der sigtes mod een. Modelbygning styrer jo mod at fastlægge og generalisere en række funktionssammenhænge (f. eks. produktions- og forbrugsfunktioner) på områder af det økonomiske liv, hvor man netop i mellemkrigstiden *famlede sig frem* under indtryk af stærke strukturfor skydninger. Vil man lade *Stone* slippe billigt, må man i det mindste udbede sig 3 modeller: een for årene indtil pariføringen, en anden for guldfodsårene og en tredje for årene efter 1931/32. Den række chok, der tilføjedes Englands økonomi, da udenrigshandelen for første gang i henved 100 år reguleredes på alle led og kanter, har næppe ladet mange funktioner urørt og egner sig næppe til at indbygges som »lag« i en dynamiseret model.

Skal modellen, hvad der vel er at vente, udformes i det *Stone*'ske nationalregnskabs billede, vil den endvidere lide af mere specielle mangler, blandt hvilke den, der følger af regnskabets rent statiske opbygning (jfr. de foran angivne identitetsligninger) vel er den mest iøjnespringende for en historisk analyse. Som jeg har fremhævet andet steds¹⁾, følger der sig hertil yderligere den mangel, at *Stones* nationalregnskab i det væsentlige kun har plads for funktionelt definerede strømme (forbrug ctr. produktion, forbrug ctr. investering, løn ctr. andre indkomster etc.). Den til rådighed stående statistik er derimod nødvendigvis indsamlet efter linjer, der følger samfundets institutioner (d. v. s. man får noget at vide om og fra personer og selskaber, der på een gang er forbrugere og producenter eller på een gang modtagere af løn og andre indkomster etc., uden at deres funktioner som forbrugere, producenter etc. kan udskilles). Der kan derfor let opstå konflikter, hvor primærstatistiken ikke kan proppes ind i nationalregnskabets definitioner. Da ydermere samfundets institutionelle opbygning må antages at spille en afgørende rolle for den økonomiske udvikling, man vil undersøge, løber man endvidere den risiko, at det funktionelt definerede nationalregnskab ikke rummer plads for relevante sammenhænge i udviklingen.

Endelig rummer modelforskning i praksis en fare for at begrænse det udvalg af faktorer, der indgår i analysen. Umiddelbart sigter nationalregnskabsmodellen kun mod at opgøre en række *resultater*, mens det ofte er kendskabet til *komponenterne* (priser, lønninger, rente, beskæftigelse o. s. v. samt forskydninger i pris-, løn- og rentestruktur m. m.), der giver den rette forståelse af udviklingen. Nationalregnskabet kan derfor kun blive et udtømmende analyseapparat overfor økonomiens historie, såfremt det udbygges med supplerende analyser af delområderne.

Hvorvidt projektets værdi berøres af de bånd, en model à la *Stones* nationalregnskab kan lægge på analysen, vil først vise sig, efterhånden som bindene publiceres. Det skal da straks siges, at seriens 1. bind, der er publiceret som nr.

¹⁾ Se Poul Milhøj: »Nogle betragtninger over nationalregnskabet og dets anvendelsesmuligheder«. Handelsvidensk. Tidsskr. 1953 s. 244—59 og henvisningen deri til Ingvar Ohlson: »On National Accounting«.

2, ingenlunde lider af nogen begrænsning m. h. t. detailforskning på delområder. At dømme efter en første orientering sprænger det ganske rammerne for gængs nationalregnskabsforskning med en lang række meget dybtgående undersøgelser af efterspørgselsfunktioner og en dertil knyttet udførlig, økonometrisk metode-diskussion. Herigennem åbnes, såvidt man kan skønne, vejen for at udvide den evt. sluttelige model med en række mikrofunktioner, som naturligvis i høj grad forøger dens værdi for detailforskning.

På den anden side synes det først publicerede bind om »Wages and Salaries«, der danner grundlaget for denne oversigtsartikel, i langt højere grad at begrænse sig til opgørelser i direkte tilknytning til nationalregnskabet, ligesom det stort set undlader at bekymre sig om numerisk konstatering af lønteoretiske problemer (jfr. nedenfor).

3. Fremgangsmåden ved beregningen af den samlede lønsum er den i princippet meget simple at gange antal lønmodtagere med gennemsnitlig lønfortjeneste. I praksis går man uhyre og imponerende detaljeret til værks. Først opgør man lønmodtagerne fordelt på 11 erhverv. Indenfor disse underopdeler man igen for at nå ned på så homogene grupper, at beregning af dertil svarende gennemsnitlig »wage« og gennemsnitlig »salary« er forsvarlig. Eksempelvis kan nævnes, at lønmodtagerne i håndværk og industri opdeles i 32 grupper, indenfor hver af hvilke der igen sondres mellem »wage and salary earners«. Dernæst beregnes de gennemsnitlige lønfortjenester på grundlag af diverse foreliggende oplysninger, hvorved der bl. a. tages hensyn til arbejdsstyrkens skiftende fordeling på alder, køn og lokalitet. I de enkelte tilfælde, hvor erhvervets lønudgift foreligger oplyst, som den f. eks. gør i den industrielle produktionsstatistik, anvendes naturligvis denne oplysning. Men samtidig foretager man alligevel den sædvanlige beregning af antal lønmodtagere og gennemsnitlig lønfortjeneste, da sådanne »data ... are frequently required for use in conjunction with the national income figures for various purposes of analysis and are in any case of interest on their own account. Data on average annual earnings, while often difficult to interpret, are also of interest for comparative purposes.«

Lønmodtagere omfatter »employment under a contract of service ... receiving payment on either a time or piecework basis«, men ikke »persons working under a fee or commission basis, or for profit« — uanset, at de første kan have andre indtægter end løn og de sidste kan oppebære lønindtægter. I grænsetilfælde er grænsen i reglen trukket vidt. F. eks. kan nævnes, at partsfiskere og landmænds hjemmевærende, voksne børn indgår blandt lønmodtagere, idet dog landmændenes koner er holdt uden for.

Da det ikke altid er statistisk muligt at udskille folk med rene lønindtægter, må man iøvrigt i afgrænsningen gøre en indrømmelse til det praktisk målelige på bekostning af det strikte lønbegreb (s: indkomst ved lønarbejde), som nok er værd at notere. I kommentaren til denne afvigelse hedder det »there is some question whether these distinctions are always necessary for practical economic analysis ... a grouping by type of recipients may in general be more useful than a strict grouping by factor shares«. Det er utvivlsomt rigtigt. Spørgsmålet er imidlertid, om det så ikke ville betale sig indledningsvis at gå samtlige sine definitioner igennem i lys af det statistisk mulige, i stedet for at lade dem diktere af tilvante, teoretiske definitions måder. Man får en mistanke om, at ønsket om en tilvant, teoretisk model har spillet ind her, og en frygt for, at der i det videre arbejde kan opstå alvorligere konflikter mellem dennes (overvejende funktionelle) krav og statistikens (overvejende institutionelle) muligheder. Og man

får lyst til at fremhæve, at en historisk analyse (også i modelform) måske netop får værdi ved at knyttes til udviklingens institutionelle betingelser, således at konflikterne er selvskabt plage.

Beskæftigelsestallene er alle omregnet til »normalårsarbejdere« i diverse erhverv under hensyn til lukning, ferie, strejker o. l. (f. eks. angives antal beskæftigede lærere ved antallet af præsterede undervisningsår). Disse omregnede tal er i *varierende grad* fra erhverv til erhverv og fra år til år mindre end antal ansatte — f. eks. var de i hele mellemkrigstiden relativt små i mineindustrien p. gr. af omfattende lukninger. Følgelig giver de et fyldestgørende billede af beskæftigelsesudviklingen. Men ved sammenligninger mellem de enkelte erhvervs beskæftigelsesudvikling savner man supplerende oplysninger om antallet af ansatte.

Lønningerne er opgjort som gennemsnitsindkomster (»average earnings«) i diverse erhverv og brancher. Til trods for at »earnings« i en række tilfælde er beregnet på grundlag af lønsatser (»rates«), oplyser værket intet om udviklingen heri, når bortses fra, at der indledningsvis anføres en sammenligning med *Ramsbottoms* »general wage-rate index«. Det kaster derfor ikke lys over problemet om, hvordan »earnings« og »rates« udvikler sig i forhold til hinanden i forskellige industrier. Og i det omfang »rates« kan opfattes som arbejdsomkostning overfor »earnings« som indtægt, der er påvirket af akkordpræstationer o. lign., afskæres man fra at skelne mellem lønnen som omkostning og som tjeneste.

Lønindtægterne defineres iøvrigt principielt således, at »all expenditure by an enterprise on behalf of an employee should, in order to be considered as part of the employee's remuneration, confer upon him a net benefit and not merely compensate him for a particular disadvantage arising out of his employment«. I praksis er man — nødvendigvis — noget vakkende: drikkepenge medregnes, men ikke indtægter ved ekstrajob. Værdien af kost og logis (opgjort til, hvad det koster arbejdsgiverne) medregnes også. At grænsen drages vidt i tvivlstilfælde, fremgår af, at man, f. eks. opfatter bonus i henhold til udbyttedelingsplaner og den fulde direktørløn som løn, hvilket næppe kan siges at harmonere med et teoretisk lønbegreb.

Lønindtægterne er delt i »wages« og »salaries«. Denne deling motiveres med funktionærstandens stigende betydning i det moderne erhvervsliv. Men man er på det rene med, at den gennemførte deling kun er »the starting point for further investigation«. Og man advarer mod sådanne generelle slutninger som, at »salaries« i gennemsnit er større end »wages« (derimod er spredningen væsentlig større), og at »salaries« i højere grad end »wages« er faste omkostninger (de kan variere betydeligt med »output«, ligesom en række lønomkostninger både med og uden beskæftigelsesgarantier kan ligge fast). Når der således hverken fra et lønmodtagersynspunkt eller fra et omkostningssynspunkt er nogen væsentlig forskel på de to dele af lønsummen, er delingen næppe af større interesse, før den suppleres med yderligere delinger — f. eks. mellem højt- og lavtlønnede i de to grupper, eller mellem overordnede og underordnede etc.

Langt vigtigere er delingen af lønmodtagere og lønsum på erhverv. Denne deling, der stort set følger linjerne i U.N.'s erhvervsnomenklatur, er fastlagt efter en kombination af de sædvanlige kriterier: den tekniske organisation samt de anvendte råstoffers og de fremstillede varers art.

Yderligere delinger forekommer ikke. Den lønstatistik, der kan udtrages af undersøgelsen, giver derfor ingen muligheder for at efterforske lønnens variation

med stilling, uddannelse, lokalitet og køn. En vis støtte for slige efterforskninger kan man ganske vist hente i de på sine steder ret detaljerede underopdelinger indenfor erhvervene. Eksempelvis giver underopdelingen af transporterhvervet en deling, der kommer en faggruppering nær. Men selv da er det vanskeligt at tegne et billede af lønstrukturen, da lønnen som tidligere nævnt er gennemsnitsløninndtægt for et »normalår« af forskellig længde i forskellige erhverv.

I tilsyneladende modsætning til undersøgelsen over »Consumers Expenditure« og til den foran cit. bemærkning om, at visse komponenter er af interesse »on their own account«, har det foreliggende bind således en del mangler, når det — løsrevet fra serien — bedømmes ud fra et løn- og beskæftigelsesstatistisk synspunkt: man kan ikke finde antal ansatte, »rates« oplyses så godt som ikke, og lønstrukturen er praktisk taget uoplyst.

4. Dette være langt fra sagt for at frakende værket værdi. Selv med de før antydede begrænsninger er det slet og ret imponerende, både m. h. t. oplysningernes mængde og m. h. t. dokumentation af beregningsmetoder og anvendt materiale.

Indenfor rammerne af denne oversigt vil det da også kun være muligt at fremdrage nogle få træk af det billede, værket giver af lønudviklingen i mellemkrigstiden.

Nedenstående oversigt viser således udviklingen i lønudgift, beskæftigelse, gns. årlig løninndtægt, leveomkostning og gns. realløn (1930 = 100):

	Lønsum	Beskæftigelse	Gns. af »wages« ¹⁾	Gns. af »salaries and wages«	Leveomk.	Real-løn	Nat. indk. pr. beskft. ²⁾
1920.....	141,9	107,1	143,2	132,5	157,6	84,1	163
1921.....	116,1	91,7	134,9	126,6	143,0	88,5	127
1922.....	98,0	92,4	108,4	106,0	115,8	91,5	109
1923.....	93,9	94,4	99,9	99,5	110,1	90,4	107
1924.....	96,2	95,7	101,2	100,5	110,8	90,7	104
1925.....	97,9	96,8	102,3	101,1	111,4	90,8	104
1926.....	94,3	94,2	100,2	100,1	108,9	91,9	102
1927.....	100,9	100,1	102,0	100,8	106,0	95,1	107
1928.....	100,6	100,6	100,7	100,0	105,1	95,1	106
1929.....	102,5	102,3	100,9	100,2	103,8	96,5	106
1930.....	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100
1931.....	95,8	97,2	98,0	98,6	93,4	105,6	92
1932.....	94,7	97,6	96,5	97,0	91,1	106,5	88
1933.....	96,5	100,1	95,9	96,4	88,6	108,8	93
1934.....	100,8	103,5	96,9	97,4	89,2	109,2	96
1935.....	104,4	105,7	98,3	98,8	90,5	109,2	100
1936.....	110,3	109,5	100,8	100,7	93,0	108,3	106
1937.....	116,7	113,8	103,3	102,6	97,5	105,2	110
1938.....	120,4	114,0	107,3	105,7	98,7	107,1	111

¹⁾ Standardberegning.

²⁾ På grundlag af E. H. Phelps Brown and S. V. Hopkins: »The Course of Wage-Rates in Five Countries« (Oxf. Ec. Papers (New series) June 1950 s. 226—296.)

Den samlede lønsum lå i 1920 på et niveau, som den ikke siden i mellemkrigstiden nåede op på. Herefter faldt den ialt 33 pct. frem til 1923, først og fremmest

på grund af et fald i gns. lønnen på ca. 25 pct. Efter 1923 steg lønudgiften langsomt i takt med den jævnt stigende beskæftigelse frem til 1929 med en enkelt afbrydelse i det store strejkeår, 1926. Gns. lønnen holdt sig praktisk taget uforandret fra 1923 til 1929. Fra 1929 bevirkede depressionen et fald i beskæftigelse og løn på 4 à 5 pct., hvorved lønsummen faldt med ca. 6 pct. indtil 1932, fra hvilket år lønsummen steg med ialt ca. 27 pct. indtil 1938, overvejende i kraft af beskæftigelsesstigning.

Selvom beregningen af »normalårsarbejdere« muligvis giver et noget overdrevet indtryk af stabilitet i *beskæftigelsesudviklingen*, er den angivne tendens sandsynligvis rigtig. Man faldt kraftigt ned i 1921. Herefter spærrede overvurderingen af £ gennem det meste af 1920'erne for den effektive stigning, en mere bevidst modvirkning af de ugunstige strukturændringer muligvis kunne have iværksat. £'s gunstigere stilling efter valutaopskrivningerne rundt omkring i 1920'ernes sidste år kunne ikke isoleret bringe beskæftigelsen så langt op, at der var basis for noget større fald i den påfølgende krise. Og endelig kunne afspærring og delvis expansiv politik efter 1931 ikke hjælpe på exportindustrierne, hvor beskæftigelsen fortsat stagnerede eller faldt, således at hjemmemarkedsindustrierne var ene om at trække totalbeskæftigelsen i vejret.

Den almene stigning i tjenesteydende erhverv (handel, liberale erhverv, pengeomsætning m. v.), som synes at være foregået ganske jævnt uanset stigning og fald i andre erhverv, bibringer naturligvis også udviklingen et stabilt element. Og noget tilsvarende gælder (med foran nævnte modifikationer) for stigningen i antal »salaried workers« (fra 22 pct. af samtlige i 1924 til 25,5 pct. i 1938).

Værd at fremhæve er bl. a., at beskæftigelsesnedgangen fra 1929 til bunden i 1931 androg 5 pct., medens den fra 1920 til 1921 androg små 16 pct. Arbejdsløsheden i vid forstand har dog nok været større i de første år af 1930'erne, da antallet i arbejdsdygtige aldre steg med godt 0,7 pct. pr. år.

Efter det langtrukne lønfald fra 1920 til 1923 forekommer også *lønudviklingen* meget stabil med et fald på ca. 5 pct. i krisen og en påfølgende stigning på ialt knap 10 pct. fra 1933 til 1938.

Standardberegninger af gns.lønnen, der korrigerer for ændringer i beskæftigelsesfordeling på højt- og lavtlønnede områder og for forskydninger i relationen mellem gns.lønningerne i diverse erhverv, medfører kun ubetydelige afvigelser fra den direkte beregnede løn. Med mindre sådanne ændringer tilfældigvis har afbalanceret hinanden, har beskæftigelses- og lønstrukturen derfor været ret uforanderlig — hvilket er betydningsfuldt, da et sådant resultat vel næppe var at vente på forhånd.

Ser man lidt nærmere på *lønudviklingen*, finder man det voldsomste udsving ved lønnedgangen fra 1920 til 1923. Lønfaldet stod dog ikke mål med prislefaldet. Reallønnen udtrykt ved et leveomkostningsindex steg herved med ca. 7 pct. jævnsides med, at lønnen forbedredes relativt til nationalindkomsten pr. beskæftiget. Den samtidige beskæftigelsesnedgang var noget mindre og spec. mere kortvarig end løn- og prislefaldet.

Efter denne reallønstigning, der vel må ses som en kompensation for lønmodtagernes forringede stilling under krigs- og efterkrigsinflation og som sådan har sit tilsvarende i de fleste lande, lå nominallønnen på et stabilt niveau frem til 1929/30.

Under krisen forstærkedes prisnedgangen betydeligt, ligesom nationalindkomsten faldt stærkt, mens lønnen faldt noget langsommere. Den derved igangsatte reallønstigning holdt sig til 1934/35, hvorefter de af devaluering, importregulering og beskæftigelsesstigning forårsagede prisstigninger så småt løb forud

for lønstigningen, som da heller ikke holdt trit med fremgangen i nationalindkomsten pr. beskæftiget.

Reallønnens bevægelser har således stort set været modsatrettede nominallønnens, hvilket svarer til *Keynes'* antagelse herom. Nogen bekræftelse på den bagvedliggende tankegang giver udviklingen dog ikke, idet K. forestillede sig, at arbejdere lettere accepterer lønnedgang ved faldende beskæftigelse, samtidig med at reallønnen uvægerligt stiger p. gr. af det givne kapitalapparats stigende grænseudbytte, når produktionen falder. Lønnedgangen fra 1921 til 1923 var ikke accepteret p. gr. af faldende beskæftigelse, og reallønsforbedringerne i fx. perioderne 1921-23 og 1926-29 fremkaldtes ikke af produktionsnedgang. Ræsonnementet — med modsat fortegn — stemmer bedst med stigningen i beskæftigelse og nominalløn og faldet i realløn efter 1935.

De større udsving i nationalindkomsten (pr. beskæftiget) end i gns.lønnen svarer vel helt til, hvad man måtte forvente, da konjunkturændringer vel altid rammer »profit« først — sådan som det øjensynlig var tilfældet fra 1920 til 1921, fra 1930 til de følgende år og fra 1935 og fremefter.

For en helhedsbetragtning bliver det dog *stabiliteten i lønudviklingen*, der i første række tiltrækker sig opmærksomheden. Den ret jævne lønudvikling kan i nogen grad skyldes, at det drejer sig om lønindkomst i et »normalår« samt, at »salaries« indgår. Forskellen mellem udviklingen i gns. »wages« og gns. samlet lønindkomst koncentrerer sig dog i det væsentlige om periodens første og sidste år. Nogen afgørende forskel i de to seriers udsving i forhold til priser, beskæftigelse og nationalindkomst er der ikke (se oversigten).

Er lønnen da blevet mindre bevægelig i nedadgående retning end tidligere? Herom ved man kun (fra den i oversigten cit. artikel), at et fald så kraftigt som nedgangen fra 1920 til 1923 aldrig er forekommet siden 1860 samt, at lønnedgangen efter 1929 nogenlunde står mål med lønnedgangen fra 1875 til 1880, der var den største i perioden 1860—1914. Dengang fandt lønnedgangen sted sammen med en prisnedgang på henved 10 pct., en arbejdsløsheds pct. på omkring 10 og et fald i nationalindkomsten pr. beskæftiget på 10 (i et enkelt år 15) pct. Overfor lønfaldet af nogenlunde samme omfang i årene 1929-32 står et prisfald på ca. 15 pct., en arbejdsløsheds pct. på 12 og et fald i nationalindkomsten pr. beskæftiget på 16 pct., altså en situation, der skulle fremkalde et lønfald større end noget konstateret i perioden forud for 1914.

Om lønnen er mere træg i mellemkrigstiden, ved man således ikke. Man ved kun, at kravene til flexibiliteten var væsentligt større end i førkrigstiden. Måske så store, når man tager den tiltagende udenlandske konkurrence i betragtning, at lønflexibilitet svarende dertil ville være en social umulighed.

Det stabile lønniveau fra 1923 til 1929 overfor overvurderingen af £ og det trods lønstabiliteten noget faldende prisniveau tyder dog på en vis træghed, som jo også fandt klart udtryk i strejkerne mod lønnedgang i 1926.

Følgen af den til tider langsomt faldende og til tider stabile løn blev en ubrudt stigning i realløn, mens England blev fattigere. Nu er det ikke nogen naturlov, at lønmodtagere skal være med til at bære fattigdommen, så meget mindre som den henholdende leven på renter af fortidens investeringer i udlandet medvirkede til, at fattigdommen ikke blev båret. Ikke destomindre rejser den engelske reallønsforbedring interessante perspektiver. For det første tyder den på, at man i mangel af en mere centraliseret lønfastsættelse ikke kender begrebet solidarisk beskæftigelsespolitik og følgelig lægger en del af fattigdommen over på de ledige. For det andet synes man at kunne udlede den også andre steder gjorte erfaring,

at tilpasning til forringede økonomiske konkurrencevilkår ikke går over pris-sænkning. Anses en reallønsnedgang for nødvendig i denne tilpasningsproces, må den øjensynlig tilvejebringes over prisstigning og valutanedskrivning — jfr. faldet i 1935—37. Og endelig for det tredje er det vel et af de tydelige træk i det brogede billede af mellemkrigstidens europæiske økonomi, at lønmodtagerne fik en større levestandard i en langsommere expanderende økonomi.

Hvad de øvrige fik, har her kun kunnet antydes løseligt. Men herom skulle de kommende bind i serien kunne oplyse os.

Poul Milhøj.

EKSAMENSOPGAVERNE I ØKONOMI OG STATISTIK

Københavns Universitet

Statsvidenskabelig eksamen, sommeren 1954.

1. del:

Nationalekonomi.

1. Hvilken betydning har det, om en vare produceres af få eller mange virksomheder?
2. Hvorledes påvirkes et lands økonomiske forhold af en konjunkturopgang i udlandet?

Driftsøkonomi.

1. Afskrivningsproblemer under store prisbevægelser.
2. Hvilke virkninger kan sæsonsvingninger have ved planlægning af en virksomheds politik?

2. del:

Nationalekonomi I.

Der ønskes en analyse af nationalbankens balance 1939—1949. (Det nødvendige talmateriale er vedlagt).

Nationalekonomi II.

Nævn nogle eksempler på prisdiskrimination og gør rede for, hvad der er bestemmende for prisernes højde på forskellige delmarkeder.

Udvalgte fag.

Finansvidenskab.

En sammenligning mellem anvendelsen af indkomstskatter og ejendomsskatter, herunder real property taxes, som vigtigste skat i den kommunale beskatning.